

Vlada Republike Srbije

TIM
ZA SOCIJALNO UKLJUČIVANJE I
SMANJENJE SIROMAŠTVA

UNAPREĐIVANJE POLITIKA I PRAKSI INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA U LOKALNIM ZAJEDNICAMA

Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

Swiss Agency for Development
and Cooperation SDC

Издавач:

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије

Ауторке:

Драгана Ђурић
Драгана Малићан Винкић

Уреднице:

Драгана Ђурић
Драгана Малићан Винкић
Јасмина Селмановић
Мирјана Трифуновић Паул

Дизајн и припрема:

Адмир Вељовић

Година издања:

2021.

ПРЕПОРУКА ЗА НАВОЂЕЊЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ:

Драгана Ђурић, Драгана Малићан Винкић (2021),
Унапређење политика и пракси инклузивног образовања у локалним заједницама,
Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије, Београд

ПОДРШКА:

Израду ове публикације омогућила је Влада Швајцарске у оквиру пројекта
„Подршка унапређењу социјалног укључивања у Републици Србији“.

ПОДРШКА:

Ова публикација не представља званичан став Владе Републике Србије, као ни Владе Швајцарске.
Сви појмови употребљени у публикацији у мушком граматичком роду обухватају мушки и женски род
лица на која се односе.

Садржај

Увод.....	4
Програм Унапређивање политика и пракси инклузивног образовања у локалним заједницама	5
Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и подршка инклузивном образовању.....	7
Национална асоцијација родитеља и наставника Србије (НАРНС).....	8
Пројекти клубова родитеља и наставника.....	9
Пројекат „Једнаки се с једнакима најлакше удружују“.....	9
Пројекат „Једнаки, а различити“.....	12
Пројекат „Лепше нам је заједно“.....	16
Пројекат „Корачајмо заједно“.....	19
Пројекат „Мој пут-мој избор“.....	22
Препоруке за унапређивање политика и пракси инклузивног образовања на локалном нивоу.....	25
Прилози.....	27
Образац за транзицију.....	40

Увод

Публикација која се налази пред вама настала је као резултат у оквиру Програма *Унапређивање политика и пракси инклузивног образовања у локалним заједницама* који су реализовали Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва Владе Републике Србије (СИПРУ) у сарадњи са Националном асоцијацијом родитеља и наставника (НАРНС).

Публикација садржи преглед реализованих пројеката у пет градова (Београд, Зрењанин, Кикинда, Суботица, Шабац) који су спроводили Клубови родитеља и наставника у оквиру којих су развијани иновативни модели образовне подршке деци/ученицима из рањивих група. Намера нам је била да поделимо резултате различитих делотворних модела и механизма за обезбеђивање једнаких шанси за свако дете/ученика.

Сваки од реализованих пројеката у пет градова бавио се изазовима у инклузивном образовању које препознаје у својој локалној заједници, а на основу прикупљених података и разговора са мапираним партнерима. Тај приступ осмишљавању пројекта дао је простор клубовима да добро промисле о трајним променама које би желели да остваре заједно са својим партнерима на локалном нивоу, а пре свега са родитељима и децом/ученицима.

Полазна основа за овакав приступ је да свака локална самоуправа има своје специфичности, структуру становништва и различите потребе и у планирању образовних политика, неопходно је да препозна које су то потребе на локалу и како у сарадњи са другим секторима обезбеди координисано спровођење политика и мера, које се директно или индиректно тичу образовања и васпитања.

Публикација је, пре свега, намењена организацијама цивилног друштва и школама, али и доносиоцима одлука на локалном и националном нивоу као подршка у планирању иновативног и флексибилног приступа у одговору на потребе деце/ученика у инклузивном образовању. Један од циљева овог пројекта, тек делимично испуњен, јесте стварање сарадничког односа са локалним самоуправама, које су једна од кључних карика у остварењу права деце/ученика на једнак приступ образовању.

У наставку ове публикације дат је преглед пројектних активности и постигнутих резултата сваког града, као и изазова, научених лекција и обезбеђивања одрживости реализованих пројеката. У прилогу публикације налазе се инструменти (упитници, индикатори, протоколи) настали у оквиру пројеката клубова

Надамо се да ће вас топлина, једноставност и делотворност интервенција, а пре свега, ентузијазам пројектних тимова, мотивисати да покренете сличне акције у својим срединама.

Програм Унапређивање политика и пракси инклузивног образовања у локалним заједницама

Општи циљ Програма Унапређивање политика и пракси инклузивног образовања у локалним заједницама јесте унапређивање социјалне укључености деце/ученика и рањивих група кроз развој иновативних модела образовне подршке.

Специфични циљеви овог програма су:

- развој сарадње међу различитим партнерима за добробит детета/ученика или одраслог;
- осигурање приступа образовању и квалитету образовања за сву децу/ученике;
- прикупљање података за даљи развој инклузивне политике и праксе;
- одговор на образовне потребе деце/ученика из осетљивих група у ситуацији изазваној пандемијом коронавируса.

Клубови родитеља и наставника као носиоци пројеката имали су за задатак да дефинишу решења проблема или делова проблема на које могу највише да утичу, адекватно одговарајући на препознату образовну потребу кроз различите процесе, концепте, идеје, услуге и методологије.

Програм се спроводио у три фазе:

Прва фаза обухватала је подршку изабраним клубовима родитеља и наставника у дефинисању и финализовању пројектне идеје и апликације уз менторску подршку у прикупљању података, мапирању потреба на локалу у области инклузивног образовања као и релевантних актера у заједници.

Друга фаза обухватала је одабир клубова које су испуниле критеријуме и реализацију пројектне идеје иновативних модела образовне подршке.

Трећа фаза обухватала је прикупљање примера различитих иновативних модела образовне подршке базираних на прикупљању података и анализи, њиховој промоцији и израду препорука за унапређење политика и пракси у области инклузивног образовања на локалном и националном нивоу.

За одабир клубова обухваћени су следећи критеријуми:

- развијена сарадња са релевантним локалним партнерима (институције, организације, предшколска установа, школе, родитељи);
- учешће у пројектима који се односе на образовање, права деце, родне равноправности, унапређења положаја деце из осетљивих група (деца/ученици са сметњама у развоју и инвалидитетом, деца/ученици из ромске популације којима је потребна подршка у образовању, деца/ученици из породица са ниским социо-економским статусом; деца/ученици мигранти; деца/ученици на кућном/болничком лечењу, деца/ученици у ризику од напуштања система образовања и васпитања)
- искуство у прикупљању и обради података;
- искуство у заговарању и унапређењу политика и пракси на локалном нивоу у области инклузивног образовања;
- мултисекторски приступ у реализацији пројеката и програма.

Током реализације пројекта, клубови су прошли и кроз различите обуке како би подигли капацитете у области заговарања, развоја ране писмености и креирања индикатора.

На крају је одабрано пет пројеката клубова родитеља и наставника који су реализовани у периоду од октобра 2020. до октобра 2021. године.

У току пројекта, а због потребе да се пружи додатна подршка реализацији наставе на даљину за ученике обухваћеним пројектом, обезбеђено је укупно 330 таблет уређаја за 14 школа и једну предшколску установу.

Изабрани пројектни предлози градских клубова родитеља и наставника из Шапца, Кикинде, Зрењанина, Београда и Суботице успешно су унапредили образовни положај за децу/ученике из рањивих група – кроз измене у досадашњој пракси, али и кроз креирање докумената и измене у стратешком приступу инклузивном образовању у локалним заједницама.

Неки од главних резултата у развоју иновативних модела образовне подршке:

- креирани индикатори за праћење напредовања деце/ученика у узрасту од 3 до 9 година у процесу њихове хоризонталне и вертикалне транзиције и адаптације на нову средину у изабраном вртићу, односно школи и формирана интердисциплинарна радна група у Зрењанину;
- креирани модели, процедуре и обрасци транзиције ученика из основног у средње образовање као модели свеобухватне, систематске, планиране и индивидуализоване подршке ученицима из осетљивих група у Суботици;
- формиран мобилни тим дефектолога за пружање додатне подршке ученицима са тешкоћама у развоју и инвалидитетом за три основне школе у Шапцу;
- подршка и едукација породица из ромске популације за даље оснаживање младих Ромкиња за даљим образовањем и формирање Клуба родитеља и наставника у школи обухваћене пројектом у Београду;
- вршњачко менторство као модел подршке у транзицији ученика/ца ромске популације из основног у средње образовање и модел сарадње институција и организација на унапређењу капацитета родитеља у Кикинди.

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва и подршка инклузивном образовању

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва настоји да ширењем визије инклузивног образовања оствари позитиван утицај на промене ставова и вредности, које се односе на укључивање свих осетљивих група у образовање, како би се омогућило њихово напредовање и учење уз вршњаке и вршњакиње. Инклузивно образовање обезбеђује једнаке шансе за стицање образовања сваког појединца/ке, без обзира на социо-економски статус, етничко порекло, место становања, инвалидитет и друге карактеристике.

Једнака и равноправна укљученост осетљивих група у образовни процес важан је фактор смањења сиромаштва и остваривања пуне друштвене партиципације, али и предуслов за самосталан, достојанствен и здрав живот свих људи.

Тим за социјално укључивање и смањење сиромаштва настоји да унапреди положај осетљивих група у образовном систему Србије кроз различите активности:

- пружање подршке Влади Републике Србије при изради стратешког и нормативног оквира у области инклузивног образовања усклађеног са стандардима Европске уније;
- јачање капацитета запослених у образовању за креирање политика заснованих на налазима анализа и истраживања;
- унапређивање сарадње између академске и истраживачке заједнице, креатора/ки политика и практичара/ки као предуслов за унапређење процеса одговорног креирања јавних политика;
- промоцију нових технологија у образовању, асистивних технологија и дигиталне укључености;
- пружање подршке свим заинтересованим актерима за приступ различитим изворима финансирања у циљу унапређивања квалитета рада.

Програмом „Унапређивање политика и пракси инклузивног образовања у локалним заједницама“ желели смо да подстакнемо организације на локалу да препознају, прикупе податке и осмисле иновативне одговоре на изазове у омогућавању једнаког приступа образовању свој деци и ученицима.

Иновативност је представљена као могућност развијања различитих модела и механизма комуникације кључних актера у образовању на локалном нивоу, модела подршке ученицима и родитељима, коришћења просторних и људских ресурса у локалу, ефикасно одређивање приоритета, активности као и јачање капацитета на теме од значаја за тему пројекта.

Овим приступом смо у сарадњи са Националном асоцијацијом родитеља и наставника Србије (НАРНС) и градским клубовима дали могућност свим партнерима који су укључени у пројекте да јачају интерсекторску сарадњу, унапређују и иновирају праксе како би се креирало инклузивније и праведније окружење.

Национална асоцијација родитеља и наставника Србије (НАРНС)

Национална асоцијација родитеља и наставника Србије (НАРНС) основана 2017. године, кровна је организација Градских клубова родитеља и наставника при школама и предшколским установама у 12 градова и општина Србије. Асоцијација је посвећена унапређењу сарадње и изградње културе уважавања међу различитим актерима, посебно родитељима и просветним радницима, који заједнички раде на остваривању најбољег интереса детета у образовању, градећи инклузиван, доступан и квалитетан систем образовања. У активности НАРНС-а могу се укључити сви који желе да утичу на образовне процесе и доносиоце одлука, од родитеља деце која се налазе у систему образовања на било ком нивоу доуниверзитетског образовања, до запослених у сектору образовања.

Кључни фокус и мисија Асоцијације је развој партнерства – културе уважавања и сарадње на релацији родитељи - просветни радници. Родитељи и наставници заједно раде на темама као што су социјална инклузија, здравље и безбедност деце, транзиција деце из предшколског у школско образовање, толеранција и неговање интеркултуралности, позитивно родитељство, емоционална писменост, што све утиче на развој позитивне школске климе и унапређење образовања и психо-социјалног развоја деце. Међутим, као важни партнери и крајњи корисници издвајају се деца и ученици, који су активни учесници у свим активностима клубова и Асоцијације.

НАРНС чини мрежа 12 независних организација, Градских клубова родитеља и просветних радника, у Београду, Суботици, Новом Саду, Зрењанину, Сечњу, Краљеву, Чачку, Лесковцу, Нишу, Новом Пазару, Лозници, Кикинди и Шапцу. Градски клубови су локална језгра задужена за координацију локалних мрежа клубова успостављених у школама и предшколским установама на територији општине или града. У досадашњем раду, око 80 школских клубова који броје преко 4.500 активних чланова, креирани су значајни ресурси и примери добре праксе који су мотивисали родитеље и просветне раднике да се укључе и реализују преко 90 програма на школском, локалном и националном нивоу.

Програм „Унапређивање политика и пракси инклузивног образовања у локалним заједницама“ имао је на клубове, као и на Асоцијацију у целини, двоструки ефекат – унапређење компетенција за инклузивни приступ образовању, као и непосредни утицај на школско окружење, децу/ученике и родитеље из школа у којима су спроведене активности.

Пројекти клубова родитеља и наставника

Пројекат „Једнаки се с једнакима најлакше удружују“

Градски клуб родитеља и наставника „Партнерски за образовање“ Београд

Градски клуб родитеља и наставника „Партнерски за образовање“ Београд је удружење основано 2018. ради остваривања циљева у области образовања и васпитања деце, здравства и области социјалне заштите, као и креирања заједничке платформе за заговарање и укључивање свих заинтересованих страна у процесе доношења одлука које се тичу развоја образовних политика и унапређења квалитета образовања. У рад Удружења укључене су основне школе „Лаза Костић“ и „Филип Филиповић“ и средње школе Геодетска техничка школа и Саобраћајно – техничка школа.

О пројекту

Циљ пројекта „Једнаки се с једнакима најлакше удружују“ био је: развој свести о важности даљег образовања међу ромским ученицима и обезбеђивање родитељске подршке за наставак школовања, уз јачање друштвене одговорности одређених структура на територији локалне заједнице.

Пројектни тим чиниле су Јагода Петровић Укај, професорка географије и грађанског васпитања, Душица Јевтић, психолошкиња и Ивана Милић, учитељица. Изазов који је пројектни тим у својој локалној заједници препознао и покушао да буде део решења, јесу препреке на које девојчице, које живе у екстремном сиромаштву, наилазе у образовању у основној школи „Влада Обрадовић Камени“, Ледине, на општини Нови Београд. Додатни фактор је локацијска изолованост насеља и школе од других делова општине Нови Београд.). Подаци о демографској структури насеља Ледине, ГО Нови Београд нису познати у детаљнијем обиму, али смо добили податке од школе о структури ученика: школа има око 400 ученика, од тога је око 46% ученика српске, 33% ромске, 18% муслиманске и 3% албанске националности. У школској 2017/2018. у школу су се у први разред уписали искључиво ђаци ромске националности. Родитељи бољег социо-економског статуса уписују децу у суседне школе и тиме број ђака сваке године опада. Тиме се ствара простор за сегрегацију и дискриминацију ученика за наведене школе. Проблем је наслеђен из ранијих периода развоја нашег друштва, јер је насеље Ледине формирано у другој половини 20. века, нерегулисаних инфраструктурних карактеристика, са подацима о броју становника који се не подударују (дупло је већи број становника, него што показује попису из 2011). Овако нерегулисан статус самог насеља у многоме је допринео креирању социјалне конфузије у смислу одређивања функције самог насеља и делатности његовог становништва, као и непостојања системског развоја локалитета, као дела ГО Нови Београд, што се огледа и у изолованом начину свакодневног живота становништва на Лединама, које је до 90-тих имало један, након тога другачији урбани и културни развој.

При томе су ова школа и школско двориште једини простори заједништва, односно једини јавни простор на простору Ледина који активно заједнички користе деца и млади из овог приградског насеља. Образовна ситуација ученика/ца коју смо препознали у школи у Лединама обухваћена је дефиницијом УНЕСКО-а о деци која живе у континуираним посебним образовним потребама, а која, између осталог, препознаје да су увршћена и „...сва она деца која повремено или континуирано доживљавају тешкоће у школи, деца којима недостаје интересовање и мотивација за учење, деца која понављају разред, деца која су приморана да раде, деца која живе на улици, деца која живе далеко од школе, деца која живе у условима тешке беде и пате од хроничне неухрањености, и деца која не похађају школу из било ког разлога“ (Мацура-Миловановић, С., 2001). Велики број ученика и њихових породица живе испод границе сиромаштва. Додатни фактор депривације је локацијска изолованост насеља и школе од других делова општине Нови Београд.

Основна идеја пројекта јесте да се јачањем капацитета појединаца и породице постепено развијају услови за инклузију свих демографских структура, без обзира на различитости, и унапреди однос према образовању ученица и њихових породица.

Промена коју је тим желео да оствари односи се на оснаживање младих Ромкиња за даљим образовањем, јачање поверења у образовно-васпитне институције, као и развој партнерства и сарадње између школе и породице. Породице које су насељене на територији МЗ Ледине, родитељи ученика ОШ „Влада Обрадовић Камени“, пре свега мајке, за које се наш пројектни тим определио за једну од циљних група, са претпоставком да ће утицати на традиционални однос жене у породици, који би могао бити трансформисан у подршку даљим образовањем њихових ћерки, за отварање могућности запослења, а тиме и обезбеђивањем квалитетнијег животног стандарда.

Пројектне активности су подразумевале пилотирање једног од могућих начина пружања психосоцијалне подршке ученицама ромске националности, узраста од 3. до 6. разреда основне школе, кроз јачање социјалне компетентности и самопоштовања. Пројектним активностима било је обухваћено осам мајки и осам девојчица. Кроз континуирани рад са осам породица у периоду од фебруара до децембра 2021. године, остварени су бројни резултати, али су и отворена питања и теме које могу бити решене само кроз дугорочни рад са целокупном популацијом.

На самом почетку су испитане потребе ученица и њихових породица, а потом су, на основу добијених исказа, реализоване радионице, укупно осам, намењених девојчицама и мајкама. Од изузетне важности је било да ромске ученице и њихове мајке буду активне учеснице, реализаторке дела активности, креаторке појединих радионица и на тај начин ефективан корисник планираних бенефита пројекта. Заједно са полазницама планиране су радионице како би им се дало простор да утичу на процесе у оквиру пројекта, а тиме и простор за развој самопоуздања и освешћивање друштвене одговорности за сопствени животни пут кроз образовање.

Теме обрађене на радионицама јесу: правила успешне комуникације и како се може постићи договор, затим које су наше потребе, права и одговорности, како осветити лични идентитет, како препознати и борити се против дискриминације, стереотипа и предрасуда, како да повећамо еколошку свест, створимо критички став према медијским садржајима и, најважније, где видимо себе у будућности.

Укључивањем родитеља, креирањем топле сарадничке атмосфере, као и разговор о сложеним темама утицао је, како је евалуација активности показала, на јачање поверења у образовни систем код ученица.

У реализацији пројекта су од априла 2021. на свим догађајима учествовали представници градске општине Нови Београд, односно чланови већа општине и запослени у Сектору друштвених делатности. Поред њих, ЈКП Зеленило је било укључено у једну од радионица.

Сарадња са локалном заједницом, поред тога што је у школи основан Клуб родитеља и наставника, представља основу за даљу одрживост пројектних активности. Наиме, представници општине исказали су спремност да, током наредне 2022. године, финансијски подрже наставак активности. Кроз активности, како школског клуба родитеља и наставника, тако и кроз сам образовно-васпитни рад школе (часове одељенског старешине, грађанског васпитања, верске наставе), наставиће се рад са свим ученицима школе на темама и проблемима препознатим пројектним активностима.

Пројектни тим се, током рада, сретао са изазовима које пандемија КОВИД-19 носи са собом – немогућност састанака уживо, недостатак ИКТ опреме како у породицама, тако и у самој школи, али и са подршком Центра за социјални рад Новог Београда. Центар је пружио декларативну подршку, али због недостатка кадра није био у могућности да се активно укључи у пројектне активности. То остаје као задатак за наредни период.

Захваљујући комплементарној компоненти пројекта (подела таблет уређаја ученицама из породица са ниским социо-економским статусом), превазиђен је један од уочених изазова. Ова врста подршке је, пре свега, омогућила ученицима укључење у наставни процес и у најтежим епидемиолошким условима, када је настава трпела највећа прилагођавања.

Резултати пројекта

- креиран упитник за испитивање потреба циљне групе – младе Ромкиње и њихове мајке;
- укљученост 8 ромских и 4 неромске породице у заједничке активности;
- оснажене породице у комуникацијским вештинама, препознавања и одбране од дискриминације;
- израђени каријерни планови за 8 ромских девојчица;
- биће формиран клуб родитеља и наставника у оквиру школе;
- оснажени родитељи да активно учествују у планирању и пружању подршке својој деци.

Научене лекције

Научене лекције говоре у прилог томе да је процес социјалне инклузије неопходно континуирано неговати како у школи, тако и у широј друштвеној заједници.

- теме за које се процењује да су „освојена знања“, као што су дискриминација, предрасуде, наставак школовања, неопходно је изнова обрађивати и разговарати о њима са свим ученицима и њиховим родитељима
- Сарадња родитеља и наставника ствара подстицајну атмосферу за успешно образовање ученица, али је родитељима потребна подршка у изградњи капацитета неопходних за адекватно праћење и усмеравање детета кроз школовање.
- Потребно је чвршће партнерство између школе и породице у конкретним активностима, које подразумевају учествовање у културним, спортским, еколошким и другим секцијама, радионицама које се односе на унапређење квалитета наставе и развој капацитета за адекватно укључење у школски живот и образовне процесе.
- Афирмативан однос, који је кроз пројекат негован према етничкој, религијској и културној различитости, утицао је на то да ученице са више самопоуздања опажају своје образовне перспективе.
- Неопходно је нагласити да је сарадња са локалном заједницом допринела успеху пројекта.

Пројекат „Једнаки, а различити“

Градски клуб родитеља и наставника „Синапса“ Зрењанин

Градски клуб родитеља и наставника „Синапса“ основан је као удружење 2016. године у Зрењанину. У удружењу је активно око 30 чланова/ца и програме спроводи у пет школских клубова родитеља и наставника: у основној школи „Петар Петровић Његош“, Зрењанинској гимназији, Школи за основно и средње музичко образовање „Јосиф Маринковић“, средњој школи „Урош Предић“ и основној и средњој школи „9. мај“ која образује и васпитава ученике/це са сметњама у развоју. Клуб спроводи пројекте који имају за теме рану писменост, транзицију ученика/ца из нижег у виши ниво образовања, подршку интеграцији деце у образовни систем, оснаживање младих који нису ни запослени нити су у процесу образовања (NEET категорија, енгл. Not in Education Employment or Training), позитивно родитељство, безбедност деце на интернету, медијску писменост, неговање интеркултуралности и мултикултуралности у образовању, превенцију раног напуштања школовања и родну равноправност. Клуб организује и ликовне и креативне радионице и конкурсе са ученицима/цама, програме превенције напуштања школовања и упознавање са занимањима. Такође, клуб организује и програме који се баве превенцијом трговине људима, превенцијом насилног понашања и асертивном комуникацијом, превенцијом ризичног и аутодеструктивног понашања. Ови програми укључују и младе који се школују и образују уз подршку индивидуалног образовног плана (ИОП1 и ИОП2).

О пројекту

Циљеви пројекта „Једнаки а различити“ су креирање и увођење упитника за праћење напредовања деце/ученика у узрасту од 3 до 9 године у процесу прилагођавања на предшколску установу/ основну школу, њихове хоризонталне и вертикалне транзиције и адаптације на нову средину у изабраном вртићу и школи и ревитализација

Пројектни тим у саставу Иване Бранковић, родитељке и Сенке Чиче, дефектолошкиње, фокусирао је пројектне активности на изазов који су приметиле у заједници, а који подразумева запостављену важност интервенције у раном развоју код деце са сметњама у развоју и развојним тешкоћама и специфичностима. Неретко деца која испољавају сметње и тешкоће у развоју не добијају адекватну подршку дуги низ година, чак и до 9 година. Тако се губи драгоцено време за могућност ублажавања или отклањања проблема који се даље продубљује и преноси на остале сфере развоја, а касније и на саму породицу, вртић, школу и локалну средину. Као конкретан проблем препознат је изостанак ране детекције ризика од напуштања образовног система као и хоризонталног и вертикалног праћења транзиције и адаптације деце/ученика на нову средину.

Промена коју је клуб желео да оствари овим пројектом подразумевао је правовремено препознавање, превенцију, детекцију потенцијалних препрека у даљем образовању деце као и ризик од нередовног похађања и недовољне социјализације деце. Да би постигли промену, један од корака је дефинисање и увођене Инструмента за праћење напредовања деце/ученика у узрасту од 3 до 9 године у процесу прилагођавања на предшколску установу/ основну школу, документа који ће омогућити свим актерима укљученим у рани развој детета да правовремено реагују за добробит детета различитим механизмима деловања.

Истраживањем које је спровео НАРНС децембра 2019. дошло се до закључака да је један од примарних проблема у процесу транзиције управо недостатак информација о деци приликом уписа у 1. разред. Преношењем ових информација у току предшколског васпитања и образовања унутар установе и на преласку у основно образовање и васпитање на адекватан начин - које би омогућио наш упитник, остварио би се континуитет у раду са дететом и тако створили услови за максимално искоришћење дететових потенцијала. Самим тим родитељи би имали подршку каква им често

недостаје и могли би да стекну ранији увид у изазове са којима се њихово дете суочава, стекли поверење у институције, а тимови у самим институцијама би лакше спроводили своју праксу уз постојање оваквог инструмента.

Имајући у виду комплексност и важност ових проблема, неопходно је било укључити адекватне стручњаке у његово решавање. Пошто се представнице пројектног тима већ неко време баве проблемом транзиције у оквиру Градског клуба родитеља и наставника Зрењанин, за потребе другог пројекта, иницирале су формирање Радне групе коју чине следећи чланови: начелница Школске Управе, просветна саветница, начелница друштвених делатности, заменица директора, педагог и психолог из предшколске установе Зрењанин, родитељке локалне координаторке Градског клуба родитеља и наставника „Синапса”, и испред ОШ „Петар Петровић Његош” координаторка школског клуба родитеља и наставника, правница, педагог и психолог. Радна група је у међувремену престала са радом, али је кроз овај пројекат поново успостављена и овом приликом добила задатак да надгледа имплементацију инструмента за праћење деце од три до девет година која су у ризику од испољавања потешкоћа приликом прилагођавања на установу (школа, вртић), као и деца са сметњама у развоју.

Један од мапираних проблема био је управо тај што деца приликом поласка у школу не преносе своје портфолије и педагози и психолози на тестирању не могу да увиде колики ниво подршке им је потребан. Један од разлога за постојање овог проблема је актуелни *Закон о заштити података о личности*, али је установљено да би се он могао решити уз родитељску сагласност на преношење документације из предшколске установе у основну школу. Друго потенцијално решење је чекање на увођење јединственог образовног броја (ЈОБ), али чекање би значило још изгубљеног времена. Следећи уочени разлог који нас је довео до израде инструмента је недовољна комуникација између основних школа и предшколске установе која је нарушена последњих осам година. Сматрамо да је дијалог на ову тему започет самим формирањем ове групе, јер су обе стране показале потребу и мотив за сарадњу.

Важност радне групе огледа се и у томе што су неки актери групе директно укључени у рад са децом и тиме најбоље знају са каквим се проблемима сусрећу, поједини актери се налазе на позицијама са којих могу директно да утичу на мењање и доношење одлука и процедура којима се побољшава статус деце у вртићу и школама.

Активности пројекта су биле усмерене на подизање капацитета Радне групе кроз неговање културе дијалога и међусобне сарадње да адекватан свеобухватни одговор на исказане потребе. Препознате потребе се односе на креирање индикатора за праћење деце из циљне популације у процесу адаптације на ново окружење и подршку ученицима кроз вертикалну и хоризонталну транзицију.

На састанцима су чланови Радне групе разговарали о јединственом документу и форми за праћење деце, код којих је приликом процене зрелости за упис у први разред примећено постојање потенцијалних потешкоћа у прилагођавању и остварењу очекиваних образовних исхода. Предложено је да се у разматрање узме раније документовање темпа њиховог развоја и нивоа постигнућа, а коју воде васпитачи и психолог из предшколске установе од уписа детета у предшколску установу, као и да се тимски приступи изради плана транзиције за ту децу и пружи саветодавна подршка родитељима. Размена докумената и података о деци која је неопходна, јер омогућава увид у дотадашња постигнућа и олакшава им даље школовање, до сада није била пракса.

Израђени инструменти за праћење ученика у предшколском нивоу образовања, упитници за процену напретка обухватиће транзиционе периоде током предшколског образовања из вртићке групе у припреми предшколски програм и на преласку у основну школу. Идеја за Упитник потекла је од „Оквир за праћење инклузивног образовања” на основу индикатора који се односе на

квалитет транзиције у области Карактеристике педагошког рада у школи:

1. Улазни индикатори

- Школа има јасне стратегије и мере којима обезбеђује лакшу адаптацију ученика на нову средину и прелазак на наредни ниво школовања.

2. Процесни индикатори

- Школа и наставници активно спроводе мере усмерене на обезбеђивање лакше адаптације ученика на нову средину и/или прелазак у наредни образовни циклус.
- Одељење и колектив се унапред упознају и припремају за долазак ученика.
- Будући и претходни наставници имају контакт са учеником и прате га у наставку школовања

3. Излазни индикатори

- Школа је адекватно припремила ученике и родитеље за прелазак у нову средину и/или на наредни ниво школовања .

Праћење напретка деце/ученика током школске 2021/2022. одвијао се кроз:

- **рад Тима за подршку** – Тим чине педагог и психолог из основне школе, и дефектолог, логопед, психолог и педагог из предшколске установе као и васпитачи (за конкретну децу), као и родитељ без чије сагласности не могу да се деле информације о ученику. Фокус је стављен на тимски рад и размену информација о деци за коју су психолог и педагог увиделе да им је потребна додатна подршка.
- **саветодавну подршку родитељима и деци који су одређени за праћење** – за седморо деце обављен је саветодавни рад са родитељима и децом који је обухватао смернице и упутства за даљи рад код куће, усмеравање на дефектолошку, логопедску или психолошку процену и подршку, као и упућивање у област остваривања права која им припадају.
- **коришћење упитника за праћење напредовања детета у предшколској установи** – израђени упитници користиле се у праћењу напредовања детета од 3 до 9 година у прво на деци која су у припремном предшколском програму, а у циљу превенције тешкоћа приликом адаптације на ново окружење и већу укљученост у вршњачку групу уз сагласност родитеља.

Пројектни тим је добио целокупну слику о детету од стручног тима предшколске установе и омогућио је целовит и адекватан приступ процени као и даљем раду са дететом.

Изазови са којима су сретали током спровођења активности односе се на епидемиолошку ситуацију и системску подршку локалне самоуправе. Боравак деце у школи се због пандемијских услова одвијао у две смене тако да су процена и праћење били отежани, али је превазиђено индивидуалним тимским проценама код педагога и психолога. Представници локалне самоуправе су се слабо или нимало одазивали на састанке и позиве, иако су начелно пристали да буду део тима.

Постојање и функционисање Радне групе је основа за обезбеђивање одрживости пројекта. Битно је указати да ће, након имплементације овог модела као пилот пројекта, радна група радити на томе да се овај механизам обнавља сваке године и пређе у праксу и у установама које нису биле обухваћене пројектним активностима.

Резултати пројекта

- Развијен је инструмент и упитник за праћење напредовања деце/ученика у процесу прилагођавања ПУ/ОШ, њихове хоризонталне и вертикалне транзиције и адаптације на нову средину;
- инструмент/упитник има велику информативну вредност и обезбеђује бољу адаптацију детета на основну школу и бољу информисаност учитеља како да планира образовно-васпитни процес;
- 30-оро деце из ПУ прошло кроз инструмент.
- поново успостављена Радна група која окупља различите стручњаке из образовања и остварена континуирана сарадња.

Научене лекције

Научене лекције и препоруке произашле из реализованих активности су следеће:

- редовно и стално информисање јавности на ову тему је неопходно да би информација дошла до свих родитеља деце која имају потребу за додатном психо-социјалном/образовном подршком;
- потребна је интензивнија сарадња са локалном самоуправом, односно одељењем друштвених делатности и отварање дијалога и дискусије о локалним јавним политикама за остварење пуне одрживости пројекта;
- подршка локалне самоуправе је од велике важности како би се рад Радне групе одвијао несметано, а продукти рада брже и лакше препознали у јавности;
- асертивна комуникација и сагледавање проблема из више углова су неопходни у тимском раду, нарочито када је он међусекторски;
- међусекторска сарадња је неопходна и за превазилажење препрека које се јављају у покушају да се деци обезбеди школовање које је инклузивно, олакшава рад свим актерима и чини га пријатнијим, а читав процес професионалнијим.

Пројекат „Лепше нам је заједно“

Градски клуб родитеља и наставника „Кика“ Кикинда

Градски клуб родитеља и наставника „Кика“ из Кикинде основано је као удружење у августу 2020. године. У досадашњим активностима координатори Клуба сарађивали су са Техничком школом, ОШ „Јован Поповић“, ОШ „Фејеш Клара“, предшколском установом „Драгољуб Удицки“, Центром за стручно усавршавање у Кикинди и Удружењем Рома „Девлески Урма“. Најзначајније реализоване активности су на тему интеркултуралности у образовању и активности јавног заговарања на тему транзиције из предшколских установа у основне школе.

О пројекту

Општи циљ пројекта јесте унапређење социјалне укључености ученика из ромске популације кроз развој иновативних модела образовне подршке и боља повезаност и континуирана сарадња међу различитим партнерима/установама у култури и образовању у циљу подршке деце и одраслих на прелазу из основног у средње образовање.

Пројекат „Лепше нам је заједно“ водио је пројектни тим у саставу Јелене Средић, професорке српског језика и књижевности и Надежде Лазић, професорке филозофије и грађанског васпитања. Пројектом клуб је желео да пронађе механизме за осигурање приступа образовању и квалитету образовања за сву децу/ученике, а превасходно за ученике/це ромске популације, посебно у транзиционом периоду из основног у средње образовање, затим прикупљање података за даљи развој инклузивне политике и праксе, одговор на образовне потребе деце/ученика из осетљивих група у ситуацији пандемије КОВИД-19

На основу вишегодишње сарадње ментора за ромска питања са ученицима из ромске популације у Техничкој школи показало се да је основни проблем редовног похађања наставе недостатак уџбеника и других наставних средстава и лоших егзистенцијалних услова. Ове околности често доводе и до раног прекидања школовања, а нарочито младих Ромкиња. Примећено је да криза изазвана пандемијом утиче на даље померање ученика ромске националности ка маргини друштва, јер онлајн-настава претпоставља постојање услова (ИКТ опрему, интернет, струју) коју многа деца, која живе у екстремном сиромаштву, немају. Такође искуства у коришћењу технологија и заштите у дигиталном простору се јавио као додатни изазов, али и прилика за боље вршњачко увезивање око нових технологија и заједничких интересовања.

На нивоу локалне самоуправе постоји намера да се питање социјалне укључености *Локалног акционог плана за унапређење положаја Рома 2016–2020*, затим настојање Удружења Рома „Девлески Урма“ да се обезбеди бар један бесплатних оброка, стипендија ученицима ромске популације. Евидентно је да постоји намера и покушаји да се проблем реши, али ниједан програм засебно не може да искорени проблем. Оно што је специфично у актуелној епидемиолошкој ситуацији КОВИД-19 јесте постојање платформе Moodle на којој се редовно одвијала онлајн настава у Техничкој школи, али као конкретан проблем истиче се то што већина ученика ромске популације нема рачунаре нити приступ интернету, те смо кроз активности овог програма желели да осигурамо побољшање приступа и квалитета редовне наставе, као и онлајн наставе тако што смо у оквиру пројекта обезбедили набавку уџбеника и таблет уређаја ученицима ромске популације и на тај начин им олакшали прилагођавање и праћење процеса наставе. Стога је клуб објединио све partnere на локалу како би у синергији одговорио на све наведене изазове.

Активности пројекта подразумевале су следеће:

- анкетирање ученика ромске популације о њиховим образовним потешкоћама и потребама;
- набавка таблет уређаја за лакше праћење онлајн-наставе;
- организовање радионица и семинара на тему једнакости и права на образовање за све људе и безбедности деце на интернету за ученике и родитеље;
- вршњачко менторство и сарадња у учењу;
- уређење простора за дружење и учење намењеног свим ученицима.

Све реализоване активности допринеле су квалитету образовања за ученике из осетљивих група, али и ученика уопште, као и бољој комуникацији међу вршњацима, међусобној сарадњи и смањењу дискриминације.

Партнери на пројекту били су Техничка школа, Удружење Рома „Девлески Урма“, ученици волонтери завршне године електротехничког смера Техничке школе, ОШ „Јован Поповић“ и ОШ „Фејеш Клара“ и Центар за стручно усавршавање у Кикинди. У плану је да сарадња међу институцијама постане континуирана тако што ће се бар једном годишње одржавати семинари и радионице за родитеље и деце из осетљивих група, а нарочито ромске деце и њихових родитеља, о значају образовања и превенцији од раног напуштања система образовања. Штавише, у плану су редовни састанци за размену информација на локалу и налажење нових решења, која би допринела значајном побољшању квалитета образовања припадника осетљивих група, а нарочито Рома.

Реализоване су радионице на тему интеркултуралности и дигиталне безбедности у оквиру којих су ученици имали вршњачку подршку, односно међусобно су сарађивали и учили заједно (ученици ментори из средњих школа и ученици полазници из основних школа). Одржан је семинар на тему „Неопходност једнаког образовања за све“, којем су присуствовали родитељи деце из осетљивих група, председник Удружења Рома, педагог Техничке школе и координаторка Центра за стручно усавршавање. Родитељи су истакли позитивне утиске о одржаном семинару и сарадњи са координатором Удружења „Девлески Урма“ и Удружењем родитеља и наставника „Кика“. Потписана су 4 споразума о сарадњи између Удружења родитеља и наставника „Кика“ и ОШ „Јован Поповић“, ОШ „Фејеш Клара“, Техничком школом и Удружењем Рома „Девлески Урма“. Такође, остварена је сарадња између Удружења „Кика“ и координатора Центра за стручно усавршавање, што представља базу за даљу одрживост активности. Опремљен је простор за вршњачко менторство и дружење у Техничкој школи, што је, такође, физички предуслов за одрживост пројектних активности.

Значајан изазов који је „у ходу“ превазиђен односи се на неповољну епидемиолошку ситуацију, која је изискивала већи број окупљања у мањим групама. Недовољна заинтересованост родитеља је изазов који није савладан. Искуства говоре да је за ову врсту промене потребан дуготрајан и континуиран рад, као и умреженост свих релевантних организација.

Резултати пројекта

- Успостављен модел вршњачког менторства: ученици опште популације едукују ученике из осетљивих група;
- 20 ученика из осетљивих група обучено да користи таблет уређај за праћење онлајн наставе на образовној платформи Моодле;
- 20 ученика из осетљивих група оснажено на тему мултикултуралности и заштите на интернету;
- унапређен приступ онлајн образовању доделом 20 таблет уређаја;
- унапређени свест и информисаност родитеља о важности образовања- родитељи пружају додатну подршку у образовању;
- већа укљученост у ваннаставне активности – 10 ученика укључено у школски часопис;
- током наставе постоји подршка учењу кроз активну интеракцију са вршњацима

- (наставник је овде невидљив).

Научене лекције

Сазнања до којих је пројектни тим дошао током овог пројекта се могу преточити у следеће закључке:

- вршњачко менторство треба да буде важан део образовања уопште, јер ученици много лакше усвајају знања и искуства кад сарађују са својим вршњацима, самостално креирају инклузивну средину;
- у циљу да се помогне одређеној рањивој групи ученика у осмишљавању пројектних идеја кренути управо од консултација са родитељима и ученицима и мапирања њихових потреба;
- сарадња са релевантним институцијама и организацијама/удружењима на локалном нивоу је важна због тога што укљученост већег броја актера окупљен око истог изазова даје боље, конкретније и опипљивије резултате;
- када се мапирани проблем односи на припаднике осетљивих група (у овом случају на Роме), јако је важна повезаност са представницима њихових удружења јер се тиме много лакше гради однос поверења и позитивна радна атмосфера.

Пројекат „Корачајмо заједно”

Градски клуб родитеља и наставника Шабац

Градски клуб родитеља и наставника Шабац основан је октобра 2020. године. Тренутно је, поред Основне школе „Свети Сава” из које је потекла иницијатива о оснивању Клуба, активан клуб и у основним школама „Лаза К. Лазаревић”, „Ната Јеличић и „Јеврем Обреновић”. Будући да клуб однедавно постоји, као најзначајнију активност препознаје реализацију управо овог пројекта.

О пројекту

Пројекат је имао за циљ формирање мобилног тима за пружање додатне образовне подршке ученицима/цама са сметњама у развоју и запосленима у основним школама као и саветодавну подршку родитељима како би ученици добили адекватну подршку којима је иста неопходна како би остварили свој пун потенцијал.

Пројекат „Корачајмо заједно” покренуле су и водиле Снежана Дукић и Ивана Гератовић, дефектолошкиње из специјалне основне и средње школе „Свети Сава”, а које су уједно и чланице Клуба родитеља и наставника из Шапца.

Пројектом су чланице тима желеле да остваре сарадњу са редовним основним школама у Шапцу, пружајући им своје услуге стручне помоћи у раду са децом са сметњама у развоју. Са ученицима/цама се радило кроз индивидуализовани приступ и подршку у раду уз прилагођавање целокупног васпитно-образовног процеса искључиво њиховим потребама. Важно је било и подстаћи повећање професионалних компетенција школа за развој и спровођење што ефикаснијег система подршке деци и ученицима са сметњама у развоју у инклузивној пракси и додатно оснажити родитеље кроз саветодавни рад да буду подршка својој деци.

Чланице Клуба су препознале потребу за овом врстом активизма на основу опажања из праксе и података прикупљених кроз анкетање девет основних школа. Чланови Клуба родитеља Основне школе „Свети Сава” израдили су анкету (доступно на: <https://docs.google.com/forms/d/1sPALx-R4PQsX6pOMCKlw4ehLHFaChtwa9KyUIE18-6KE/edit#responses>) која је послата на адресе 9 школа у Шапцу. На основу анкете прикупљени су следећи подаци: редовне школе похађа око 100 ученика који се образују по ИОП2, док је у школи за децу са сметњама у развоју уписано 53 ученика и сви прате наставу према ИОП2; школе су навеле да су по типу сметњи најзаступљенији ученици са когнитивним тешкоћама (75%) и вишеструким сметњама (25%). Опремљеност школа асистивном технологијом је веома лоша, што смо закључили из одговора на питање да 100% ученика са сметњама у развоју не поседује таблет уређај за рад на часовима, а не охрабрује ни чињеница да 75% наставника који раде са том децом нису упознати са апликацијама које су прилагођене за рад са различитим врстама сметњи. Узевши у обзир добијене податке закључили смо да је потреба школа за примањем подршке од стране дефектолога веома велика. Важно је напоменути да у Општини Шабац није успостављена сарадња између школе за образовање ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом (специјалне школе) и редовних школа у складу са *Правилником о критеријумима и стандардима пружања додатне подршке у образовању деце, ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом у васпитној групи, односно другој школи и породици*¹ 70/2018-30

¹ Правилник о критеријумима и стандардима пружања додатне подршке у образовању деце, ученика и одраслих са сметњама у развоју и инвалидитетом у васпитној групи, односно другој школи и породици <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/pravilnik/2018/70/1/reg>

Обим и врста помоћи за којом школе, односно наставници који раде са децом са сметњама, имају потребу је разноврсна, а највише се издвојило прилагођавање наставних материјала (50% школа је то навело као потребу), дефектолошка процена 25%, помоћ у успостављању комуникације са учеником 12,5% и помоћ у изради плана модификације понашања 12,5%. Имајући у виду добијене податке, сматрамо да су прикупљени сви релевантни докази о потреби за додатном подршком од стране стручњака, а које ми овим пројектом нудимо.

Како би се ово постигло и како би се пружила адекватна додатна подршка ученицима из осетљивих друштвених група, потребна је била, између осталог, усклађеност акција и мера у различитим областима и различитим службама које се баве децом. Међутим, једна од највећих замерки системској подршци инклузивном образовању јесте управо неусклађеност надлежности различитих система - просвете, социјалне заштите, здравства, локалне самоуправе - њихова недовољна повезаност и сарадња на оперативном нивоу.

У досадашњој пракси показало се да на локалном нивоу често недостају одговарајући модели и механизми који омогућавају, подржавају и унапређују образовну и социјалну инклузију деце из осетљивих група. Иако образовно-васпитне установе најчешће сарађују међусобно, као и са другим релевантним установама у локалној заједници, недостају обавезујући механизми те сарадње. Посебна подршка унутар образовно-васпитног система очекује се од школа за образовање деце са сметњама у развоју, од којих се најчешће тражи помоћ у давању смерница за прилагођавање наставе ученику и реализација индивидуалних дефектолошких третмана.

Идеја за формирање Мобилног тима проистекла је из чињенице да, иако су образовно-васпитне установе успоставиле инклузивну праксу, потребна је континуирана и квалитетна сарадња по овом питању са дефектолозима из специјалних школа. Управо ова препозната потреба је инспирисала идеју овог пројекта - пружање додатне подршке ученицима уз помоћ Мобилног тима кроз пилот пројекат који ће прерасти у сталну подршку.

Као што је наведено чланови Клуба родитеља и наставника израдили су анкету² коју су послати на адресе девет школа у Шапцу. На основу добијених података, потреба школа за подршком дефектолога је веома велика. Потписани су протоколи о сарадњи са три основне школе, ОШ „Јеврем Обреновић”, ОШ „Ната Јеличић”, ОШ „Лаза Лазаревић” и специјалном основном школом ОШ „Свети Сава”. Због нестабилне епидемиолошке ситуације на локалном и регионалном нивоу, састанци Мобилног тима и крајњих корисника нису се одржавали унутар њихових школа. Међутим, овај проблем је решен кроз партнерство са локалном самоуправом, која је за потребе пројекта, уступила просторије Канцеларије за младе Шабац

Овај пројекат подразумевао је подршку на два нивоа:

- подршку школи и учитељима
- подршку ученицима/цама и родитељима.

Први ниво подршке реализован је као саветодавно-инструктивни рад кроз који су учитељи унапредили своја знања у погледу планирања наставе, коришћења прилагођених материјала и средстава за рад, као и израде индивидуалног образовног плана и спровођења мера индивидуализације.

Други ниво се односио на подршку ученицима са сметњама у развоју и обухватио је индивидуализовану дефектолошку процену, индивидуални план подршке, корективно-превентивни рад и праћење напредовања ученика.

Током пројекта, Мобилни тим је кроз менторски рад и сарадничке односе давао професионалне савете наставницима који се тичу иновативних приступа у раду са овом групом ученика, за превазилажење проблема и препрека са којима се свакодневно сусрећу, а које им онемогућавају достизање образовних исхода за идентификовану групу ученика. У исто време са ученицима су се спроводили дефектолошки, сурдоаудиолошки и третмани реедукације психомоторике, који им нису били доступни у редовној настави.

Резултати пројекта

- потписано је 5 протокола о сарадњи са партнерима и сарадницима у школама;
- дефинисане су процедуре, услови, поступци и начини пружања образовне подршке ученицима/цама са сметњама у развоју и инвалидитетом;
- реализована је директна подршка - израда и имплементација индивидуалног плана подршке за 15 ученика;
- реализоване су активности за подизање професионалних компетенција наставника – 30 % наставника оснажено је за нове методе и стратегије у раду са ученицима којима је потребна додатна подршка;
- на основу повратне информације од стручне службе школа, 80% родитеља је задовољно пруженом подршком Мобилног тима, док је 20% родитеља очекивало већи број индивидуалних третмана без обзира на договорену динамику рада;
- 32 родитеља и 12 наставника обучено је за рад на таблетима и коришћење едукативних апликација које су прилагођене различитим типовима сметњи;
- одржано је 6 радионица са вршњацима ученика/ца обухваћених пројектом у три основне школе (три радионице у млађим разредима и три у старијим) које су допринеле подизању свести вршњака о важности пружања међусобне подршке;
- унапређена је сарадња свих кључних актера у образовању и истакнута важност пружања адекватне образовне подршке и интердисциплинарног приступа у даљем оснаживању ученика/ца и родитеља.

Научене лекције

Изазов са којим су се сретале чланице пројектног тима односио се на много веће потребе од оних које су пројектне активности могле да задовоље. Ово се односи како на потребе установа (основних школа), тако и на потребе ученика и очекивања родитеља. Приметно је да је изостала подршка у дугом временском периоду, тако да су све заинтересоване стране испољиле нереалистична очекивања у смислу ефеката активности и обима могуће подршке. Управо ови налази говоре у прилог томе да је:

- неопходан континуиран додатни рад са децом из осетљивих група, који мора укључити све заинтересоване стране – школу са свим стручним телима и органима који раде у њој (наставнике, стручне сараднике, дефектологе, чланове школских инклузивних тимова), родитеље, представнике локалне самоуправе, организације цивилног друштва;
- нужно планирати и предвидети ванредне околности у образовању како не би изостала додатна подршка ученицима којима је неопходна;
- индивидуализована додатна подршка осмишљена у сарадњи дефектолога са школом и родитељима неопходан предуслов за успешније укључивање у редовну наставу;
- изузетно важна сарадња свих учесника у образовно-васпитном процесу како би потенцијали ученика били максимално искоришћени, а образовање било у функцији њиховог даљег напретка.

Пројекат „Мој пут-мој избор“

Градски клуб родитеља и наставника у Суботици

Градски клуб родитеља и наставника у Суботици постоји од 2016 године. У оквиру ове организације, активни су школски Клубови родитеља и наставника у основним школама: „Соња Маринковић“, „Иван Милутиновић“, „Матко Вуковић“, „Сечењи Иштван“, „Ђуро Салај“ и „Иван Горан Ковачић“ и у Предшколској установи „Виниленд“. Чланови и чланице Градског клуба су у досадашњем раду препознали области неговања интеркултуралног образовања, позитивног родитељства, развоја ране писмености као оне које највише одговарају њиховом сензибилитету и потребама њихове заједнице.

О пројекту

Циљ пројекта „Мој пут – мој избор“ односио се на унапређивање сарадње основне и средње школе у циљу успешне транзиције ученика, стандардизације активности и инструмената приликом транзиције ученица и ученика завршних разреда основне школе у циклус средњошколског образовања и унапређивање подршке ученицима приликом преласка из основне у средњу школу. У периоду од фебруара до децембра 2021. године, пројектни тим које су чиниле Миланка Пејовић педагошкиња, Лариса Гвозденовић психолошкиња, Јанка Ладочки Лекић психолошкиња, Светлана Илијашевић педагошкиња, Вања Михајловић педагошкиња и Бранка Бешлић психолошкиња, реализовао је пројекат „Мој пут-мој избор“.

Чланице пројектног тима су у свом свакодневном раду препознале тему транзиције из основног у средње образовање као изузетно важну. Ученици из осетљивих група, без адекватне континуиране подршке су у сталном ризику од прераног напуштање основне школе. Разлози су вишеструки. У многим ситуацијама средње школе нису припремљене за долазак и школовање ученика из осетљивих група, а често одабир средње школе не одговара интересовањима, потребама и способностима ученика. Примећено је да ни сами ученици и њихове породице нису припремљени за оно што их чека у средњим школама. Присутне су многе препреке. Оне могу бити институционалне (дисконтинуитет у облицима, методама и начину рада између установа као и непостојање праксе размене информација између установа али и унутар саме установе), физичке (недоступност, неуређеност и неопремљеност установа) и психосоцијалне (неинформисаност, негативни ставови и предрасуде, страхови).

Циљна група овог пројекта били су ученици три основне и једне средње школе. Основна школа „Матко Вуковић“, ради на подручју 2 месне заједнице МЗ „Гат“ и „Мали Бајмок“. Школске 2019/20. године наставу је похађало 642 ученика распоређених у 36 одељења за које можемо рећи да осликавају Суботицу у малом. Школа реализује 31 ИОП1 и ИОП2. Ученици школе припадају различитим конфесијама и националним мањинама. У сваком разреду имамо по једно одељење на хрватском језику. Процент заступљености ученика из ромске популације се креће око 20% од укупног броја ученика. У просеку 10% укупног броја ученика током школске године одлази па и долазе из држава Европске уније. Већи проценат чине ученици који су најмање годину дана боравили у иностранству, неки од њих су и депортовани. С обзиром да школа обухвата и периферију Града, сада индустријску зону, социо-економски статус ученика је нижи у односу на школе које обухватају децу из центра града те је ове школске године 23% ученика од Министарства просвете, науке и технолошког развоја добило комплет бесплатних уџбеника.

Основна школа „Соња Маринковић“ се налази на територији МЗ Прозивка, која се простире на непун километар квадратни. Насеље је урбано, доминира висока градња, а на просторима где су приземне куће наставља се стамбена изградња. Настава се реализује на српском језику. Школу похађа 788 ученика распоређених у 33 одељења. Настава се одвија у два издвојена објекта. Школа реализује шест ИОП2 и три ИОП1.

Основна школа „Иван Горан Ковачић” налази се у центру града, припада Месној заједници „Центар 3”. Школу похађа 450 ученика. Настава се реализује на српском и мађарском језику. Школа реализује четири ИОП1 и четири ИОП2. Школа континуирано негује и подстиче интеркултуралност као и инклузивну културу.

Хемијско технолошка школа у Суботици се налази у центру града. Хемијско-технолошка школа у Суботици школује ученике са инвалидитетом и ученике ромске националности. Школа континуирано ради на унапређивању професионалних компетенција запослених у циљу подршке свим ученицима.

Наведене школе су одабране јер континуирано раде на промоцији инклузивне културе и унапређивању инклузивне праксе.

Промена коју су чланице Клуба родитеља и наставника из Суботице желеле да направе у својој средини је да превенцијом осипања ученика кроз адекватну подршку у транзиционом периоду преласка из основне у средњу школу, ученицима из рањивих група омогућава дуже задржавање у систему формалног образовања што даје простор за континуирану подршку и њихову инклузију у главне друштвене токове. Дугорочна промена која коју је клуб жели да оствари је умањивање предрасуда и стереотипа према рањивим групама ученика, њихова пуна афирмација, остварење пуних потенцијала и смањивање социјалне неједнакости.

Како би превазишли изазове било је неопходно да се дефинишу ефикасни механизми транзиције што подразумева активности које би реализовале основне и средње школе са циљем да се ученици успешно прилагоде у новој средини у којој би се осећали безбедно, развили позитиван став о школи и школовању и имали континуитет у образовању.

У развоју модела транзиције из основног у средње образовање развијен је модел свеобухватне, систематске, планиране и индивидуализоване подршке ученицима из осетљивих група.

Моделом су обухваћене:

- процедуре за прикупљање информација и анализу потреба ученика
- процедуре за анализу могућих препрека на које ће ученици наићи у средњој школи,
- планирање активности за превазилажење препрека и припрему школе,
- механизме сарадње свих кључних учесника,
- процедуре праћења спровођења подршке ученику и процену остварених резултата.

Као коначан продукти пројекта постављени су транзициони образац и протокол, који подразумева скуп процедура које воде ка успешној адаптацији на ново, средњошколско окружење. У креирању ових документа су учествовали, осим сарадника из школа, ученици и родитељи.

Наведени инструменти (протокол и образац) представљају „водич” за планирање и обезбеђивање потребне подршке и континуитет за ученике при преласку у средњу школу тј. нови ниво образовања и као такве су подршка у изради индивидуалног образовног програма. Предложени модел представља додатак обрасцу 7. План транзиције³ у оквиру Индивидуалног образовног плана (ИОП) као разрада и извор предлога и идеја јер се у пракси показало да то управо недостаје у ИОП-у као и активностима у професионалној оријентацији.

Циљеви пројекта су постигнути реализацијом великог броја пројектних активности. У фокус групама, које су организоване са сврхом прикупљања података о досадашњим праксама, непосредним искуствима актера и препорукама свих заинтересованих страна за даље унапређивање овог процеса, разговарано је са 82 ученика, 63 родитеља и 25 наставника средњих школа.

Ове активности су резултирале дубљим и прецизнијим сагледавањем различитих перспектива овог,

3 Правилник о ближим упутствима за утврђивање права на индивидуални образовни план, његову примену и вредновање <https://www.paragrafs.rs/propisi/pravilnik-blizim-uputstvima-utvrdivanje-prava-individualni-obrazovni-plan.html>

за све ученике, а нарочито ученике из маргинализованих група, захтевног периода у образовном путу. Сакупљени подаци, новостечена искуства повезана са ранијим сазнањима су били основа за креирање два документа – Транзиционог обрасца и Транзиционог протокола за прелазак из основне у средње школе.

Акценат је потом стављен на афирмацију пројекта и хоризонталну размену. Иницирано је комуницирање пројектних резултата са представницима локалне самоуправе, родитељима и другим школама из Суботице, које нису биле укључене у пројекат. Одржан је већи број састанака и завршни Округли сто, током новембра 2021. Ове активности су испраћене од стране локалних и националних медија.

Резултати пројекта

- Креиран образац за транзицију из ОШ у СШ, обезбеђена је стандардизација транзиције ученика из основних у средње школе;
- образац има велику информативну вредност и обезбеђује бољу адаптацију ученика на средњу школу и бољу информисаност наставника и разредних старешина како да планирају образовно-васпитни процес;
- документи су коришћени као полазна основа за укључивање осам ученика из осетљивих група у средњу школу током школске 2021/2022.године
- суботичке основне и средње школе су изразиле намеру да транзициони протокол и образац имплементирају у своја документа и праксу почев од школске 2022/2023. године, чиме је обезбеђена одрживост постигнутих резултата;

Научене лекције

Научене лекције овог пројекта говоре у правцу неопходности даље демократизације односа у школама. Пројектни тим је нагласио да је квалитет информација добијених од ученика како о могућим препрекама тако и о начинима превазилажења, као и о њиховим недоумицама и стрепњама био од есенцијалног значаја за смислено дефинисање докумената. Ево неколико кључних праваца за даље деловање у области транзиције у систему образовања:

- ученике основних школа брине адаптација на ново и непознато окружење, повећан обим и тежина градива, строжи професори и квалитет комуникације са њима, а највише их брине да ли ће бити прихваћени од стране вршњака, да ли ће са њима остварити пријатељске односе и добру комуникацију;
- важно је укључити вршњаке из средњих школа и будуће професоре за превазилажење наведених брига;
- конкретан приказ шта очекује ученике у средњој школи кроз презентацију практичних задатака, примера тестова будућим ученицима смањује анксиозност, а повећава радозналост и мотивацију за укључивање у наредне нивое образовања;
- важно је дефинисати и стандардизовати механизме и протоколе који олакшавају транзицију ученица и ученика завршних разреда основних школа у средње школе.

Препоруке за унапређивање политика и пракси инклузивног образовања на локалном нивоу

Препоруке за унапређење политика и пракси инклузивног образовања на локалном нивоу намењене су као смернице доносиоцима одлука, запосленим у образовању, организацијама, родитељима и ученицима и осталим учесницима у образовању. Препоруке су настале на основу прикупљених података из пет пројеката клубова родитеља и наставника, односно, на основу резултата, изазова са којима су се клубови суочили у реализацији пројеката и научених лекција.

У претходним поглављима представљене су успешне праксе и позитивне промене, а у овом делу осврнућемо се на области инклузивних политика и пракси који захтевају додатну пажњу и унапређење на локалном нивоу. У реализацији свих пет пројеката сусрели смо се сличним или истим изазовима које су препрека за креирање инклузивне заједнице на локалном нивоу.

1. **Обезбеђивање поузданих података**

- политике на локалном нивоу треба базирати на поузданим подацима и анализама како би планиране мере одговарале на реалне потребе рањивих група деце/ученика у образовању;
- искористити податке које прикупља Министарство просвете, науке и технолошког развоја у изради политика инклузивног образовања;
- искористити статистичке податке које прикупљају интерресорне комисије на територије локалне самоуправе, посебно оне које се односе на мере додатне подршке
- свака школа и школска управа поседује статистичке податке које могу да се узму у обзир приликом планирања одговарајућих мера;
- породица и особе блиске породици извор су различитих информација које могу да допринесу бољем сагледавању изазова деце/ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом у образовању;

2. **Укључивање свих релевантних учесника**

- У циљу превазилажења уочених изазова, дефинисати нове и подржати постојеће облике институционалне сарадње између образовних установа, локалних самоуправа, организација и родитељских тела и удружења;
- искористити међусекторски карактер Општинских одељења за друштвене делатности које у своје подручје рада обухватају образовање, социјалну и здравствену заштиту као и интерресорне комисије како би се праведније таргетирале мере подршке за најугроженије, опредељивала средства и покретале иновативне услуге које би одговориле на потребе рањивих група деце/ученика;
- у недостатку људских или експертских капацитета општина да сагледају потребе у области инклузивног образовања, формирати интердисциплинарне радне групе како би се дао шири и свеобухватнији увид у планирању мера и средстава у области инклузивног образовања;
- искористити капацитете Општинских савета родитеља и родитељских организација у процесу доношења политика инклузивног образовања на локалном нивоу;
- остварити сарадњу са другим градовима који имају сличне изазове у области инклузивног образовања у процесу планирања политика инклузивног образовања;
- укључити ученичке, омладинске, вршњачке организације у процесе доношења инклузивних политика и пракси, посебно рањивих група ученика, обезбедити да се чује и њихов глас.

3. **Мотивисање образовних институција за унапређивање инклузивне праксе**

- Остварити сарадњу између школа за образовање ученика са сметњама у развоју и инвалидитетом и редовних школа са циљем развоја знања и вештина свих наставника за рад са ученицима из осетљивих група;
- осигурати да су сви наставници довољно обучени и да се осећају спремни да преузму одговорност и пруже квалитетно образовање свој деци и ученицима узимајући у обзир њихове индивидуалне потребе;
- укључити родитеље преко Савета родитеља и Клубова родитеља и наставника у активности везане за унапређење демократских односа у школи са циљем неговања става прихватања и сарадње за све вршњаке код деце из већинске популације;
- прилагодити услове рада у школи (обезбеђивање времена и простора) тако да је могуће

реализовати додатну подршку за ученике којима је потребна;

- неискоришћене јавне просторе уз подршку локалне самоуправе искористити за организовање клубова вршњачке подршке;

4. **Обезбеђивање одрживости пројеката у области инклузивног образовања**

- Пратити реализацију пројеката у области инклузивног образовања и остварити сарадњу са донаторском заједницом како би заједнички радили на одрживости пројектних идеја, а добре праксе инклузивног образовања обухватити планским документима као додатно обезбеђивање одрживости;
- ускладити локалне акционе планове за младе, инклузију Рома и Ромкиња, заштиту деце, образовање, културу, социјалну и здравствену заштиту;
- образовним политикама обухватити транзиционе периоде деце/ученика у образовању (хоризонталне и вертикалне), као и транзицију из образовања у свет рада у циљу обезбеђивања континуиране подршке;
- користити постојеће фондове за развој и тестирање иновативних модела подршке рањивим групама деце/ученика.

5. **Одговор на пандемију изазвану коронавирусом**

- У развој образовних политика укључити у мере за остваривање наставе на даљину за све ученике и одрасле;
- мапирати рањиве групе ученика и прикупити податке о опремљености школе и ученика интернетом и одговарајућим уређајима у сарадњи са школама, организацијама и родитељима и искористити тренутне донације, програме који обезбеђују подршку у опреми;
- оснажити наставнике и родитеље кроз обуке и радионице за одговарајућу образовну подршку деци/ученицима у неподвижним околностима који узрокују наставу од куће, у болничким условима или на даљину;
- неопходно је радити на родитељским педагошким компетенцијама за пружање одговарајуће подршке раду детету од куће;
- обезбедити обуке за наставнике и родитеље из области дигиталне приступачности.

Прилози

Транзициони протокол намењен ученицима приликом преласка из основне у средњу школу

Активност: Почетак транзиције у основној школи					
Конкретна активност	Циљ активности	Носиоци активности	Динамика активности	Кључни исходи активности	Евалуација исхода
Информисање о средњим школама (сајам образовања, посебне презентације локалних средњих школа које се организују у општини)	Ученик је упознат са понудом средњих школа које постоје у општини као и са инклузивном праксом у истим	ОС, родитељи, ученик, Тим за професионалну оријентацију, ПП служба	Током седмог и осмог разреда	Ученик ће моћи да донесе квалитетнију одлуку на тему одабира средње школе јер је информисан о могућностима избора	
Саветодавни рад са учеником на тему професионалне оријентације	Добијена је прецизна слика о учениковим професионалним афинитетима и особинама личности	Психолог	Током седмог и осмог разреда	Ученик ће моћи да донесе квалитетнију одлуку на тему одабира средње школе на основу резултата саветодавног рада	

<p>Организовање радионица (ЧОС и др. наставни предмети) на тему професионалне оријентације</p>	<p>Ученик је информисан о могућностима свог даљег образовања</p>	<p>ОС и предметни наставници</p>	<p>Током седмог и осмог разреда</p>	<p>Ученик ће моћи да донесе квалитетнију одлуку на тему одабира средње школе јер је информисан о могућностима избора</p>	
<p>Обилажење локалних привредних субјеката, заједно са ученицима осмих разреда</p>	<p>Ученик је информисан о специфичностима конкретног занимања кроз увид у праксу коју оно подразумева, а за које одређена средња школа образује</p>	<p>Тим за професионалну оријентацију, ОС, ПП служба</p>	<p>Током осмог разреда</p>	<p>Ученик ће моћи да донесе квалитетнију одлуку на тему одабира средње школе јер је информисан о практичним аспектима и конкретним пословима које неко занимање, за које школује одређена средња школа, подразумева</p>	

<p>Обилазак гимназија и средњих стручних школа</p>	<p>Ученик је информисан о специфичностима свих средњих школа, непосредним увидом у њено свакодневно функционисање (физичка приступачност, учионице, дворишта, разговори са наставницима о садржајима који се савладавају, ђачка исхрана, занимања за која конкретни профили школују, вештине и способности које су потребне за похађање одређене средње школе и занимања за које она школује</p>	<p>Тим за професионалну оријентацију, ОС, ПП служба, наставници средњих школа</p>	<p>Током осмог разреда</p>	<p>Ученик ће моћи да донесе квалитетнију одлуку на тему одабира средње школе јер има непосредан увид у свакодневно и рутинско функционисање средњих школа, и што се тиче физичких аспеката и што се тиче наставних садржаја које она обрађује и вештина и способности које захтева</p>	
--	--	---	----------------------------	--	--

Активност:

Фаза остваривања првог контакта са одабраном средњом школом

Конкретна активност	Циљ активности	Носиоци активности	Динамика активности	Кључни исходи активности	Евалуација исхода
Посета средњој школи	Ученик се упознаје са новим школским окружењем	Одељенски старешина ученика у ОШ, ПП служба ОШ и СШ	Јун текуће школске године	Ученик је упознат са новим школским окружењем – олакшана адаптација	
Ученик присуствује једном школском часу	Ученик се упознаје са наставним радом у средњој школи	Одељенски старешина ученика у ОШ, наставник СШ, ПП служба ОШ и СШ	Јун текуће школске године	Ученик се упознаје са наставним радом и доноси одлуку у оквиру своје професионалне оријентације	
„Пратим те на пракси“	Непосредан боравак ученика на радном месту, крај особе која обавља посао, за које образује средња стручна школа	Одељенски старешина ученика, ПП служба основне и средње стручне школе, запослени у радној организацији	Јун текуће школске године	Ученик, личним доживљајем, има увид у посао за који би се образовао и ефикасније доноси одлуку у оквиру своје професионалне оријентације	

Формирање Транзиционог тима	Постојање тима који ће бити задужен за олакшану транзицију ученика из основне у средњу школу и учествовати у испуњавању транзиционог обрасца	ПП службе основне и средње школе, одељенске старешине у основној и средњој школи	Јун текуће школске године (и током прве две године средњошколског образовања)	Тим ће остварити исход пружања било које врсте помоћи ученику током транзиције и надзирати све активности које се током ње спроводе	
-----------------------------	--	--	---	---	--

Активност:

Састанак представника основне и средње школе

Конкретна активност	Циљ активности	Носиоци активности	Динамика активности	Кључни исходи активности	Евалуација исхода
Организовање састанка представника основне и средње школе (Транзиционог тима)	Израда транзиционог обрасца; Преношење искустава из основне школе, информација о ученику представницима средње школе	Родитељи/ хранитељи ученика, одељенске старешине у основној и средњој школи, ПП службе основне и средње школе	Јун текуће школске године и август	Сви актери школског живота у средњој школи упознати су са свим појединостима које су неопходне за успешну адаптацију и функционисање ученика у средњој школи	Организовање састанка представника основне и средње школе

Активност:

Фаза транзиције у којој ученик похађа жељену средњу школу (по упису детета у жељену средњу школу)

Конкретна активност	Циљ активности	Носиоци активности	Динамика активности	Кључни исходи активности	Евалуација исхода
Одређивање особе запослене у средњој школи којој ће ученик увек моћи да се обрати	Контактирање са основном школом, подршка детету	Члан ПП службе средње школе, Одељенски старшина у средњој школи	Током целокупног средњошколског образовања	Ученик зна да има „особу од поверења“ којој може да се обрати на било коју тему, што знатно олакшава његову адаптацију, контактирање основне школе уколико се покаже потреба за било којом врстом информација које недостају у средњој школи	
Формирање Тима за додатну подршку ученику	У школи постоји Тим који је упознат са потребама и карактеристикама ученика и који му пружа подршку у сваком облику (образовну, психолошку, социјалну)	ОВ одељења које ученик похађа, ПП служба	Током целокупног средњошколског образовања	Тим је у могућности да компетентно одговори на потребе ученика јер га познаје, при чему ученик добија благовремену, сврсисходну и ефикасну подршку	

Активност: Социјализација/адаптација ученика у нову школску средину					
Конкретна активност	Циљ активности	Носиоци активности	Динамика активности	Кључни исходи активности	Евалуација исхода
Обезбеђеност квалитетне комуникације између свих наставника одељенског већа и ученика у циљу тога да сваки наставник разуме дететове личне и образовне потребе и излази им у сусрет	Пажљив одабир одељенског већа одељења које укључује ученике из „осетљивих група“, што подразумева наставнике који су сензибилисани на ову тему и који су довољно компетентни за рад са овом децом	Директор средње школе, ПП служба, наставници	Август	Одељенско веће укључује наставнике који препознају и разумеју дететове личне и образовне потребе и умеју да им изађу у сусрет, што обезбеђује квалитетну комуникацију наставника и ученика и мотивише ученика за савладавање школског градива, а ученик има лични доживљај да је схваћен, прихваћен и социјализован у ново средњошколско окружење	

<p>Организовање састанка Тимова за додатну подршку ученику основне и средње школе</p>	<p>Размена информација и искустава</p>	<p>Тимови за додатну подршку основне и средње школе</p>	<p>Септембар текуће школске године</p>	<p>Одељенска већа основне и средње школе разменили су информације о ученику, изнесене су препоруке за рад са учеником, направљена је заједничка анализа ИОП-ова и сл.</p>	
<p>Одређивање нешто старијег ученика који ће бити сензибилисан и подучен од стране ПП службе и наставника за „ученика ментора“</p>	<p>Ученик зна да у школи постоји ученик на кога може да се ослони у било којој ситуацији изазова</p>	<p>ПП служба која едукује и сензибилише „ученика ментора“ о његовим активностима, „ученик ментор“, Одељенски старешина који ће сарађивати са њим</p>	<p>Током целокупног средњошколског образовања</p>	<p>„Ученик ментор“ доприноси социјализацији и адаптацији ученика тако што је сензибилисан за његове потребе и могућности, помаже му да се лако уклопи у динамику и рутину школског живота, као и приликом савладавања школског градива</p>	

<p>Припрема целокупног одељења – оснаживање групне кохезије у циљу спречавања социјалне маргинализације ученика из „осетљиве групе“ (радионичарски рад са целокупним одељењем)</p>	<p>Превенција појаве стереотипа и предрасуда према ученику из „социјално осетљиве групе“, рад на стварању атмосфере толеранције и прихватања, успешна социјализација ученика</p>	<p>Одељенски старешина, ПП служба средње школе као подршка одељенском старешини</p>	<p>Две радионице у току једног месеца током првог полугодишта првог разреда</p>	<p>Одељење је кохезивно, ученик је социјализован и адаптиран у одељенској групи, социјално успешно функционише у њој и добро се осећа у школи</p>	
<p>Обавештавање свих актера школског живота о потребама ученика</p>	<p>Сви актери школског живота (наставници и сви запослени) упознати су са потребама детета, како би било ко, у датом тренутку, могао на њих да одговори</p>	<p>ПП служба, Наставничко веће, сви запослени у школи</p>	<p>Током целокупног средњошколског образовања</p>	<p>Уколико се ученик нађе у било којој ситуацији изазова, сви актери школског живота упознати су са његовим карактеристикама и потребама и могу да му помогну на лицу места</p>	
<p>Заједничка дружења одељенске заједнице (посете биоскопу, позоришту, градским манифестацијама, клизалишту, новогодишњем вашару итд.)</p>	<p>Јачање групне кохезије одељења, у којем је ученик социјализован, адаптиран и добро се осећа у њему</p>	<p>Одељенски старешина, ученици одељења</p>	<p>Најмање два пута у једном полугодишту током целокупног средњошколског образовања ишту</p>	<p>Ученик је успешно социјализован у одељењу, добро се осећа у њему и воли да иде у школу</p>	

<p>Давање предности образовно-васпитном раду који у реализацији ангажује групе деце (групни облик рада, тимска настава, рад у паровима, рад на пројектима итд.)</p>	<p>Јачање групне кохезије одељења, у којем је ученик социјализован, адаптиран и добро се осећа у њему</p>	<p>Предметни наставници</p>	<p>Током целокупног средњошколског образовања</p>	<p>Кроз групне облике рада ученик се успешно социјализује у одељењу и током наставног процеса превенира се евентуална социјална изолација</p>	
<p>Укључивање ученика у ваннаставне активности</p>	<p>Укључивањем у ваннаставне активности расте учеников доживљај припадања школској средини</p>	<p>Наставници задужени за ваннаставне активности</p>	<p>Током целокупног средњошколског образовања</p>	<p>Ученик се осећа прихваћено, уважено, поштовано, откривају се његови потенцијали и таленти и ван оквира наставног плана и програма, чиме се јачају његове способности и самопоуздање</p>	
<p>Константан саветодавни рад са учеником на тему развијања социјалних вештина</p>	<p>Развијање социјалних вештина које ће помоћи ученику да се социјализује у својој одељенској заједници и школској средини</p>	<p>ПП служба</p>	<p>Током целокупног средњошколског образовања</p>	<p>Ученик има развијене социјалне вештине, захваљујући којима се успешно адаптира на школску средину и добро се осећа у њој</p>	

Активност: Рад са родитељима					
<p>Организовање Клуба родитеља ученика којима је потребна додатна подршка у образовању</p>	<p>Проток информација између родитеља и наставника, пружање међусобне подршке, размена искустава, смањивање „усамљености“ у изазовима са којима се родитељи носе.</p>	<p>Родитељи, ПП служба</p>	<p>Током целокупног средњошколског образовања</p>	<p>Родитељи имају прилику да се састају и размењују искуства, чиме се смањује доживљај „усамљености“ у изазовима са којима се носе, међусобно се оснажују, информишу, едукују, а самим тим спремнији су и да помогну својој деци</p>	
<p>Обавеза присутности родитеља на сваком састанку Тима за додатну подршку ученику</p>	<p>Родитељ даје најдетаљније информације о карактеристикама свог детета и значајан допринос његовом успешном образовању</p>	<p>Родитељи, Тим за додатну подршку ученику</p>	<p>Током целокупног средњошколског образовања (најмање два састанка у току једног полугодишта)</p>	<p>Знања и информације које наставници имају о ученику обogaћени су сазнањима које ће добити од родитеља, што ће доприноси успешној сарадњи наставника и ученика</p>	

Едукација родитеља	Родитељи су едуковани о правима и законима, о психолошким потребама свога детета и компетентнији су да му буду значајна подршка у образовању	Родитељи, Клуб родитеља, ПП служба	Током целокупног средњошколског образовања	Едукован, оснажен, компетентан, самопоуздан родитељ, који, као такав, јесте значајна подршка свом детету у процесу образовања	
--------------------	--	------------------------------------	--	---	--

Активност:

Сарадња са локалним друштвено релевантним организацијама и Интерресорном комисијом

Конкретна активност	Циљ активности	Носиоци активности	Динамика активности	Кључни исходи активности	Евалуација исхода
Реализовање сарадње са локалним омладинским организацијама у циљу социјалног активирања ученика и развијања духа активизма	Ученик развија дух друштвеног активизма и укључује се у рад омладинских организација	Представници омладинских организација, ПП служба, ученик	Током целокупног средњошколског образовања	Ученик развија доживљај самопоштовања и могућности утицаја на позитивне друштвене промене сопственим ангажовањем и деловањем, што све заједно доприноси побољшању слике о себи и доживљају властите вредности и компетентности	
Реализовање сарадње са локалном Интерресорном комисијом	Добијање додатне подршке (логопед, реедукатор), асистивне технологије	Представници Интерресорне комисије, родитељи, Тим за додатну подршку, ПП служба	Током целокупног средњошколског образовања	Ученик има гарантовану додатну образовну подршку уколико за тим постоји потреба као и ресурс набављања асистивне технологије, уколико за тим постоји потреба	

Образац за транзицију

Основни подаци о ученику:	Име и презиме: Датум рођења: Адреса становања: Контакт телефон:
Подаци о основној школи	Основна школа ученика: Одељенски старешина у ОШ: Чланови Тима за додатну подршку ученику у ОШ: Контакт телефон:
Подаци о средњој школи	Средња школа ученика : Чланови Тима из средње школе : Контакт телефон:

Области	Могуће баријере	Активности које треба предузети	Циљ активности	Носиоци активности/ сарадници	Кључни исходи активности	Евалуација исхода
Упознавање ученика са школом и школским животом (распоред просторија, ритам школског дана и распоред смена,...)						
Доступност и разумљивост информација ученику						

Односи у одељенској заједници/вршњаци						
Реализација практичне наставе у школи						
Реализација практичне наставе код послодаваца/ учење кроз рад						
Професионалне компетенције наставника (знања и вештине, методе и облици рада, очекиване активн. на часовима/ континуитет)						
Размена информација о ученику унутар школе.						
Физичка приступачност учионица, дворишта, тоалета, ходника						
Улога личних пратилаца						